

ТЕХНОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА КРИМІНАЛІСТИКИ

TECHNOLOGICAL PARADIGM OF THE CRIMINALISTICS

Комісарчук Р.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри криміналістики
Національного університету «Одеська юридична академія»

У статті означені окремі технологічні складові частини криміналістики, а саме – її технологічну парадигму, на основі чого можна виробити комплекс науково обґрунтованих практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності забезпечення криміналістичної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю.

Тематика дослідження являється актуальною для подальшого розвитку криміналістичного наукового знання і судово-слідчої, експертної практики.

Ключові слова: загальна теорія криміналістики, вчення про криміналістичну технологію, технологічна парадигма криміналістики, завдання та функції криміналістики.

В статье обозначены отдельные технологические составляющие криминалистики, а именно – ее технологическая парадигма, на основе чего возможно выработать комплекс научно обоснованных практических рекомендаций по повышению эффективности обеспечения криминалистической деятельности в сфере борьбы с преступностью.

Тематика исследования является актуальной для дальнейшего развития криминалистического научного знания и судебно-следственной, экспертной практики.

Ключевые слова: общая теория криминалистики, учение о криминалистической технологии, технологическая парадигма криминалистики, задачи и функции криминалистики.

In the article outlines some technological components of criminalistics, namely, its technological paradigm, on the basis of which it is possible to develop a set of scientifically sound practical recommendations for improving the effectiveness of criminalistic activities in the field of combating crime.

The subject of research is relevant for the further development of forensic scientific knowledge and forensic, expert practice.

Key words: general theory of criminalistic, doctrine of forensic technology, technological paradigm of criminalistic, tasks and functions of criminalistics.

Постановка проблеми. Виникнення вчення про криміналістичну технологію має свої передумови як емпіричного, так і теоретичного характеру, але головним стимулом її формування виступають наукова проблема й наукова ідея.

Основна наукова проблема криміналістики – зміна її методології та визначення загальної теорії (парадигми) [1, с. 164–167].

Ідеєю її виникнення, – цією ідеєю є ідея техніки [2, с. 99–103], що призвела до виникнення у ХХ ст. технологічної парадигми, яка, включаючи закони, вчення, теорії, суму формалізованих алгоритмізованих операцій, спрямованих на досягнення певних результатів у системі людина – техніка – природа, набуває статус науково-практичного застосування, що в сукупності формує моделі різних парадигм.

У правозастосуванні однією з таких парадигм є технологічна парадигма криміналістики [3].

Чому технологічна парадигма криміналістики?

Тому що криміналістику ми розуміємо як технологію, що формує криміналістичні знання, які забезпечують предметну сферу боротьби зі злочинністю. Звідси виникає поняття «криміналістична технологія». При цьому закономірні тенденції розвитку науки й техніки свідчать про інтеграцію окремих галузей наукових знань і вимагають глибини й багатоаспектного пізнання проблем криміналістичної технології, що відбивають сучасні потреби правоохоронних органів у криміналістичному забезпеченні діяльності, орієнтованому на розробку та вдосконалення криміналістичних знань.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дотримуючись класичних поглядів на процес формування наукових знань, варто зазначити, що розвиток криміналістичних знань пройшов шлях від усвідомлення потреб практики в забезпеченні розслідування злочинів та оформлення наукової ідеї до узагальнення, систематизації теоретичних побудов у сфері боротьби зі злочинністю в формі загальної криміналістичної теорії, а на сучасному етапі – до виник-

нення передумов формування відповідного криміналістичного вчення – вчення про криміналістичну технологію.

На сучасному етапі розвитку загальної теорії криміналістики відсутнє уніфіковане найменування, однакові конструктивні наукові визначення поняття, сутності та змісту відповідного криміналістичного вчення.

Незважаючи на означене, нині вже достатньо підстав, щоб вести мову про криміналістичну технологію як «систематизовану сукупність ідей, теоретичних положень, що є формою організації наукового знання» [4, с. 17–18].

Але теорії передують інші форми організації наукового знання – парадигми як комплекс теоретичних і методологічних передумов, що визначають конкретне наукове пізнання і загальноновизнані на певному етапі розвитку науки.

Як справедливо зауважив Т. Кун, будь-яка криза розпочинається з сумнівів у парадигмі [5]. У зміст терміна «парадигма» дослідник включав «визнанні всіма науковими досягненнями, які протягом визначеного часу дають науковому співтовариству модель постановки проблем і їх рішень».

Незважаючи на сучасні відмінності в розумінні парадигми, під нею найчастіше розуміють модель наукової діяльності, сукупність теоретичних стандартів, методологічних норм, переконань, цінностей, прийнятих науковим суспільством, загальноприйняті зразки (схеми) вирішення наукових задач.

Наявність парадигми є ознакою сформованої сучасної науки [6, с. 7], вона забезпечує базис, на якому вибудовуються усі інші побудови і висновки, оформляє як уявлення і інтерпретацію проблем, так і їх вирішення [7, с. 90].

Термін «парадигма» активно використовується протягом останніх років у криміналістиці. Про парадигми в криміналістиці говорили Р.С. Белкін, Н.І. Вітовтова, А.Е. Гучок, В.Д. Корма, І.Т. Кривошеїн, В.А. Образцов, В.Ю. Сокол, В.Ю. Толстолицький, Е.Е. Центров, А.В. Шмонін і багато інших.

На нашу думку, враховуючи існування у криміналістиці різних парадигм (мультипарадигмальність), поширення

в криміналістиці ідеї неминучості плюралізму істин, сукупності різних передових технологій, численних криміналістичних інновацій, нових ідей, концепцій, рекомендацій і алгоритмів, все це та багато інших питань настійно вимагають ретельного дослідження криміналістичного знання як технологічного знання і конкретних навичок, які можуть бути використані для подальшої криміналістичної діяльності у сфері боротьби зі злочинністю.

Формулювання цілей статті. Мета дослідження спрямована на розкриття характерних особливостей технологічної парадигми посткласичної криміналістики.

Виклад основного матеріалу дослідження. У вітчизняній криміналістиці продовжує домінувати постулат про універсальність матеріалістичної діалектики. Марксизм як офіційна державна ідеологія й нині продовжує розглядатися як основоположна. Кризовий стан криміналістичної науки виражений у безперервних суперечках про сучасну методологію криміналістики, її предмет, об'єкт, природу, завдання, систему тощо, але основний момент – протистояння між природничо-науковою і гуманітарною (гуманістичною) методологіями. Відповідно, потрібна оновлена гносеологія, практика пізнання й форма раціональності.

У 1994 р. В.А. Образцов зазначав, що криміналістика «впритул підійшла до стану, характерного для зміни наукових парадигм» [8, с. 5]. Однак, по суті, зміна наукових парадигм в криміналістиці досі не відбулася.

Кризовий стан вітчизняної криміналістики має закономірний характер, що є відображенням змін, що відбулися в українському суспільстві. Для виходу з цієї кризи потрібне оновлення парадигми науки, сутнісне розширення предмета криміналістики, перегляд традиційної проблематики криміналістичної науки, активне узагальнення вітчизняного та світового досвіду, посилення інноваційної складової частини науки, підвищення готовності вирішувати актуальні практичні завдання і впроваджувати отримані досягнення в практику.

Криміналістам треба торкнутися самого стрижня (серцевини) сучасної криміналістики – критичного розбору її загальної теорії (парадигми) і на цій основі переходити до її кардинальної перебудови.

Хоча фундаментальні проблеми теорії, методології та історії сучасної вітчизняної криміналістичної науки, як і раніше, залишаються мало розробленими і слабо представленими в літературі, варто визнати незворотним процес становлення нової криміналістичної парадигми, глибоких концептуальних змін у змісті криміналістики, поновлення сенсу й змісту основних наукових категорій, мети й цінностей криміналістичного наукового співтовариства.

Для успішного виходу з кризи потрібне невідкладне прийняття прогресивних рішень.

Для того щоб вирішити основну проблему, треба звернутися до ідеї, на основі якої й виникла криміналістика – це ідея «техніки». Термін «техніка» з самого початку об'єднав у своєму змісті два основних аспекти: перший – техніка як штучне творіння людини, знаряддя праці, артефакти, які допомагають людині в перетворенні нею дійсності, другий – техніка як сукупність методів і прийомів, операцій, необхідних для здійснення діяльності. У другому випадку нерідко користуються терміном «технологія» [3, с. 45–49]. Саме його ми беремо за основу, адже статус техніки в суспільстві зумовив свого часу її виникнення як науки у XIX ст., а нині розвиток технічного знання призвів до формування нашого уявлення про її технологічну парадигму.

З огляду на це головне в криміналістиці – це те, що безпосередньо затребуване і використовується практикою, тобто криміналістичні методи, прийоми й засоби. При цьому має йтися не тільки про їх розробку, але й про забезпечення їх впровадження в практичну діяльність правоохоронних органів.

Тому теоретичні криміналістичні знання мають розглядатися не як основа, а як засіб, забезпечення подальшого вирішення прикладних проблем практики. Адже криміналістичне знання забезпечує розробку і вдосконалення криміналістичного арсеналу засобів боротьби зі злочинністю.

Лише за такої умови прагматичної (предметно-технологічної) орієнтації, криміналістика може стати джерелом ефективних змін практики виявлення, розслідування та попередження злочинів. Для цього потрібне технологічне вирішення практичних криміналістичних завдань, що виникають у повсякденній криміналістичній діяльності.

Тому криміналістичні методи, прийоми і засоби набувають нині статусу фундаментального знання, безпосереднє використання якого здатне цілеспрямовано змінювати зміст практичної діяльності з виявлення, розслідування та попередження злочинів. Невипадково незмінною метою криміналістики Г. Гросс завжди називав «практичну» мету [9].

Саме узагальнення теорії й практики криміналістичної діяльності поряд із загальним завданням підвищення ефективності виявлення, розслідування та попередження злочинів ставить актуальну проблему наукового й практичного усвідомлення необхідності різноаспектних досліджень із розслідування злочинів, обґрунтування наукової самостійності теоретичних побудов у сфері розслідування злочинів і, як наслідок, формування на їх основі вчення про криміналістичну технологію.

Загальновідомо, що субстанціональною підставою сучасності виступає інформація як особлива форма буття знання, яка накопичує знання, організоване для передачі й застосування.

Криміналістично-значуща інформація – це продукт застосування криміналістичної технології, накопичення й використання знання, це технологізоване і технологізуєме знання, яке набуло ці властивості з середини XX ст.

Поняття інформаційно-технологічної парадигми виникає під час осмислення процесів XX ст., що перетворилися на домінуючі. При цьому криміналістична технологія не визначає розвиток криміналістики, але криміналістична технологія сама є криміналістикою нового типу, посткласичною її формою.

Загалом сучасний спосіб існування нової криміналістики характеризується технологічною парадигмою, яка характеризується такими ознаками:

- 1) підставою цієї парадигми є криміналістично-значуща інформація (також додатково з'являються технології, що впливають на цю інформацію);
- 2) нові технології впливають на всі процеси правоохоронної діяльності;
- 3) для криміналістики як технології боротьби зі злочинністю характерна мережева логіка, як і для будь-якої системи або сукупності відносин, що використовує нові інформаційні технології;
- 4) технологічна парадигма криміналістики заснована на гнучкості (динамічності);
- 5) зростаюча конвергенція конкретних прикладних технологій (оперативно-розшукова технологія, слідча технологія, технологія досудового розслідування (процесуального керівництва прокурором досудовим розслідуванням), технологія захисту (криміналістична адвокатологія), експертологія, технологія підтримання обвинувачення у суді; технологія судового розгляду кримінальних проваджень) у високоінтегрованій системі – криміналістичній технології.

Джерело продуктивності криміналістичної технології полягає в технології генерування знань, обробки криміналістично-значущої інформації та символічної комунікації, у впливі криміналістичних знань на саме знання як головне джерело продуктивності.

Сучасний рівень криміналістичної інформаційної взаємодії зумовлює взаємозалежність особистості і інформаційного суспільства.

Тому основною рисою технологічної парадигми криміналістики є те, що її «сировиною» є інформація, а на цій основі – знання – криміналістичні знання.

Означені нами вище прикладні криміналістичні технології існують для впливу на криміналістично-значущу інформацію, а не інформація призначена для впливу на технологію. Відбувається зміна інструменту. Якщо раніше, щоб впоратися з розслідуванням, доводилося звертатися до інструкції, яка мала ту чи іншу інформацію, то в сучасному світі більшість прикладних криміналістичних технологій застосовуються для переробки інформації. Річ, втративши свій вихідний фізичний зміст, віддала пальму престоїсть інформації як головному матеріалу.

Наприклад, окрема криміналістична теорія слідоутворення є однією з найбільш розроблених, яка має потужний понятійний і термінологічний апарат.

Саме на базі пізнання механізму слідоутворення розвивається практика пошуку та дослідження слідів, бо «знання механізму утворення слідів, їх класифікації дають змогу судити про спосіб вчинення окремих дій, результатом яких ці сліди є, і про особливості об'єктів, що утворюють ці сліди» [10].

Враховуючи вищезазначене, потрібно сказати, що слід – це вже не матеріальний або ідеальний об'єкт, це не річ і не слово. Слід є нашим розумінням процесу виникнення результату і результатом перетворення стану об'єкта [11, с. 28].

Таким чином, ескізно процес може бути представлений такою схемою впливу суб'єктів злочинної діяльності (ЗД) на об'єкт (О) (X1), що викликає перетворення (ПР.об) його стану, перетворюючи на вже видозмінений, новий об'єкт (X2). І ось це перетворення ми будемо називати інформацією (і). Водночас ці перетворення, так само як і об'єкти, можуть бути матеріальними, ідеальними, віртуально-інформаційними, невербальними, гіпно-репродукційними [12, с. 187–196].

Тому криміналістична інформація відрізняється від дискурсу не розчленованістю, короткостроковістю, стислістю в часі і просторі, а розрахунком на миттєве сприйняття.

Інформація впливає на адресата безпосередньо, не потребуючи більшої логічної аргументації, необхідної в дискурсі. Такі поняття, як концепт або «фрейм», вже не працюють у рамках цієї інформації.

Дедалі більшу роль у сучасній криміналістиці відіграє розвиток обміну інформацією між людиною і машиною, між машиною й людиною і між машиною та машиною. Звідси витоки теорії управління в криміналістичній діяльності, що є частиною теорії інформації [13, с. 213]. А на цій основі проблеми формування і трансляції криміналістичного знання через оновлення способів роботи із знанням, в тому числі – з теоретичним знанням, яке має бути

«виращене» в різних сферах освіти (у т.ч. юридичної), що є основою розвитку будь-якого суспільства та будь-яких інших сфер практики, зокрема криміналістичної.

Без зміни принципів роботи зі знанням у вітчизняній освітній практиці проблема відтворення в суспільстві цінностей криміналістичного знання і криміналістичного мислення вирішена бути не може.

Тому саме епістемологічні основи криміналістики [1, с. 164–167] мають займатися вивченням, формуванням криміналістичного знання як однієї з форм існування теоретичного, виявляти і аналізувати новаторські способи епістемічної роботи, які складаються нині в експериментальному секторі сфери освіти щодо криміналістики.

Висновки. Загалом технологічна парадигма криміналістики може розглядатися як система, що характеризується такими ознаками:

а) наявність інформаційного базису, в якому видозмінюються відносини між криміналістично-значущою інформацією та технологією, що вдосконалюється з метою впливу на інформацію;

б) всеосяжність елементів криміналістичних технологій, з огляду на статус інформації як інтегральної частини різноманітних видів криміналістичної діяльності;

в) інформаційна технологія криміналістики підпорядковується мережевій логіці;

г) здатність до реконфігурації (оборотність процесів, можливість модифікації шляхом перегрупування компонентів);

г) конвергенція технологій у високоінтегрованій системі – криміналістичній технології як посткласичній криміналістиці;

д) формування і трансляція криміналістичного знання через оновлення способів роботи зі знанням.

На цій основі сучасна технологічна парадигма криміналістики – це складна матриця взаємодій між криміналістичними технологіями, сформованими криміналістами, і ними самими.

Технологічна парадигма криміналістики еволюціонує до своєї відкритості як багатосторонньої мережі. Вона могутня у своїй матеріальності, адаптивна і відкрита в своєму історичному розвитку.

Нині спостерігається тенденція об'єднання всіх прикладних технологій в одну високоінтегровану систему – криміналістичну технологію.

Всеосяжність, складність і мережевий характер є її вирішальними якостями, які стають невід'ємними якостями процесу глобалізації криміналістики, адже у сучасному світі правоохоронна діяльність та її види, а також їх складові елементи (знання, капітал, праця, управління, інформація, технологія тощо) організуються в глобальному масштабі для боротьби зі злочинністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Комісарчук Р.В. Епістемологічні основи криміналістики. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 2 (30). С. 164–167.
2. Комісарчук Р.В. Предпосылки формирования учения о криминалистической технологии. «*Legea si Viata*». 2018. № 5/2. С. 99-103.
3. Комісарчук Р.В. Идея техники как предпосылка формирования технологической парадигмы криминалистики. «*Legea si Viata*». 2018. № 6/2. С. 45–49.
4. Андреев И.Д. Теория как форма организации научного знания. М.: Наука, 1977. 163 с.
5. Кун Т. Структура научных революций / Сост. В.Ю. Кузнецов. М.: ООО «Издательство АСТ», 2003. 605, [3]с. ISBN 5-17-010707
6. Критика и библиография. О.М. Медушевская. Теория исторического познания: Избранные произведения / Сост. И.Л. Беленький. СПб.: Университетская книга, 2010. 572 с.
7. Арзуманян Р. Кромка Хаоса. Сложное мышление и сеть: парадигма нелинейности и среда безопасности XXI века. М.: Издательский Дом «Регнум», 2012. 600 с.
8. Образцов В.А. Криминалистика: учебное пособие. М.: Юрикон, 1994. 208 с.
9. Gross H. Über die Frage der strafrechtlichen Hilfswissenschaften. Vortrag, gehalten in der Internationalen Vereinigung für Rechtswissenschaft. Berlin, am 29. Oktober 1902.
10. Умаров М.Н. Криминалистическая теория следообразования и применение ее выводов в практике раскрытия экономических преступлений: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Ижевск, 2001. 171 с.
11. Каминский М.К. Введение в криминалистику и криминалистическое образование: лекция. Ижевск: Jus est, 2014.
12. Мочагин П.В. О пяти механизмах следообразования, их кодах и информационном содержании. *Вестн. Удм. ун-та. Серия Экономика и право*. 2015. Т. 25, Вып. 1. С. 187–196.
13. Винер Н. Человек управляющий. СПб.: Питер, 2001. 288 с.